

XIX. YÜZYIL BAŞLARINDAN XX. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNE KADAR (1800-1920) DENİZLİ ÇEVRESİNDE YAŞANAN ÇEKİRGE İSTİLALARI VE YAPILAN MÜCADELE ÇALIŞMALARI

Yrd.Doç.Dr. Bilal YILDIZ
Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZET

İnsanlık tarihinde, Dünya'nın farklı bölgelerinde insan toplumlarını derinden etkileyen değişik afetler yaşanmıştır. Bu afetlerden bazıları savaşlarda olduğu gibi insan unsurundan kaynaklanırken büyük çoğunluğu ise, insan iradesi dışında doğal afet kapsamına girmektedir. Doğal afetler içerisinde çekirge afeti, zayıf bir canlının iradî olmayarak kendi türü dışında daha güçlü ve donanımlı başka bir canlı türüne (insana) çok büyük ölçüde zarar vermesi, ayrıca kutsal metinlerin tamamına girmiş olması açısından ilginçlik taşımaktadır. Hatta bu zarar, tarihte değişik kavimlerin kendi yurtlarını tamamen terk etmesine sebebiyet verecek kadar büyük olmuştur. Bu çalışmada, XIX. yüzyılın başından XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar geçen 120 yıllık süreç içerisinde Denizli ve çevresinde yaşanan çekirge felaketleri ve bu felaketlerle nasıl başa çıkıldığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin bu konuda almış olduğu önlemler, çıkarmış olduğu kanun ve yönetmelikler bu mücadele kapsamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Denizli, çekirge, tohum, ateş makinesi.

ABSTRACT

Grasshopper Infestations Around Denizli And The Struggle Carried Out, From The Beginning Of XIX. Century To The First Quarter Of XX. Century

During history, a lot of disasters, affecting human being strongly, have been experienced in different parts of the world. Some of these disasters are man-induced and some are natural disasters. Grasshopper infestations are accepted as one of the natural disasters. Grasshopper infestations are really interesting because it is seen that a weak creature can harm stronger and more sophisticated creature (human) and grasshopper infestations are mentioned nearly in all holly texts. Furthermore, these infestations sometimes caused a lot of tribes to leave their lands. In this study, grasshopper infestations in Denizli and how they were handled from the beginning of XIX. century to the first quarter of XX. century will be focused on. In addition, precautions and laws carried out by the Ottoman Empire to struggle with the infestations will be examined in this framework.

Key Words: Denizli, Grasshopper, Seed, Fire Machine.

GİRİŞ

İnsanoğlu tarih boyunca sel, yangın, kuraklık, deprem, çekirge istilası, salgın hastalıklar, aşırı soğuk ve sıcaklık gibi değişik afetler sonucunda zaman zaman tarihin akışını değiştirecek şekilde zor dönemler yaşamıştır. Yaşanan bütün bu afetler, insanların iradesi dışında olduğu için doğal afet olarak kabul edilmiştir.¹ Bu doğal afetler içerisinde çekirge afeti, zayıf bir canlının iradî ve kasdî değil, içgüdüsel olarak kendi türü dışında daha güçlü ve donanımlı başka bir canlı türü olan insana çok büyük ölçüde zarar vermesi bakımından farklılık arz etmektedir. Çekirge sebep olduğu zararların yanı sıra, çok sayıda atasözü, deyim ve türküye konu olarak halk kültürü ürünlerinde bir motif olarak da yer edinmiştir.

Çekirgeler, Orta Asya'dan Doğu Afrika'ya kadar uzanan bölgelerde tarih boyunca çok korkunç zararlara yol açmıştır.² Hatta bu yıkıcı tahribat sonucu bazı kavimler topluca göç etmek zorunda kalmışlardır. Çin kaynaklarında belirtildiğine göre, M.Ö. VIII. yüzyılda çekirge istilaları bozkırda zaman zaman büyük kıtlıklara ve İskitler'in göç etmesine neden olmuştur. Hatta çekirge sürüleri hayvanların tüylerini, yelelerini, kuyruklarını bile kemirerek yemiştirler.³

Çiğneyici ağız tipine sahip olan çekirgeler,⁴ düzkanatlılar (orthoptera) takımından, sıcak bölgelerde, özellikle de yarı kurak, çölsü yerlerde ve otlaklarda yaşayan; bazı türleri tarım ürünlerine çok büyük zarar veren, uzun olan art bacaklarına dayanarak uzağa sıçrayabilen bir böcek türüdür. Bu hayvanlar hem etçil hem de otçuldur.⁵ Bitkilerle beslenen otçul çekirgeler, her gün kendi ağırlıkları kadar (2-3 gr) bitki yerler. Bazen yüz milyonlarca çekirgeden oluşan ve adeta bir bulutu andıran sürüler halinde göç ettiği zaman vereceği zararın büyüklüğünü tahmin etmek hiç de zor değildir.⁶ Bazı türlerinin boyu 11 cm'yi aşabilir.⁷ Çekirgelerin birçok türü vardır. Başlıca iki türden biri olan Afrika göçmen çekirgesi, Asya'da, Afrika'da ve Avrupa'nın güneyinde yaygın iken, Sudan çekirgesi Afrika'nın kuzey yarısında ve Orta Asya'da yaşamaktadır.⁸ Türkiye'de 1960'lı yıllara kadar büyük zararlara neden olan Sudan çekirgesi veya çöl çekirgesi (*Schistocerca gregaria*), çekirge türleri içerisinde kısa duyargalı (eklem

¹ Gül, Abdulkadir, "Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık (Erzurum Vilayeti Örneği: 1892-1893 ve 1906-1908 Yılları)", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Derneği The Journal of International Social Research, Volume 2, 9 Fall 2009, s. 144; Kılıç, Orhan, "Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Kıtlıklar", Türkler (Ed. Hasan Celâl Güzel vd.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c. X, s. 718.

² Axis 2000 Büyük Ansiklopedi, "Çekirge", Milliyet/Hachette Doğan Kitap, İstanbul 1999, c. III, s. 185.

³ Tarhan, M. Taner, "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler", Türkler (Ed. Hasan Celâl Güzel vd.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c. I, s. 603.

⁴ Yalvaç, Suavi, *Zooloji'ye Giriş*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1965, s. 125.

⁵ Axis 2000 Ansiklopedik Sözlük, "Çekirge", Milliyet/Hachette Doğan Kitap, İstanbul, 2000, c. II, s. 648; Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 513.

⁶ Axis 2000 Büyük Ansiklopedi, "Çekirge", c. III, s. 185.

⁷ AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "Çekirge", Ana Yayıncılık, İstanbul, 2004, c. VI, s. 366.

⁸ Gelişim Hachette Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi, "Çekirge", Gelişim Yayınları, İstanbul 1983, c. III, s. 796.

bacaklılardan başın ön bölümünde bulunan, eklemlerden oluşmuş hareketli duyu alma organı, anten) bir türdür.⁹

Çekirgelerin yaşam döngüsü yoğunlaşma, çoğalma ve sürü oluşturma şeklinde üç evreden meydana gelmektedir.¹⁰ Yumurtlama esnasında dişi çekirge karnının tamamını toprağa daldırır; bu esnada karın bölütlerini gererek uzatır. Dört dış çenet toprağı keserek eşer ve 3-4 cm boyunda bir delik açarak¹¹ yumurta zarını oluşturan müküsle kaplı yumurtalarını bu çukur içine bırakır.¹² Beyazımsı bir kapsül biçimindeki bu kılıf deliğın ağzını kapatarak yumurtaları korur. Bir yılda, bir dişi çekirge yüz kadar yumurta yumurtlayabilir. Yumurtalar genellikle kış sonunda açılır. Yumurtadan çıkan çekirgelerin ömrü ortalama bir yıldır.¹³ Çekirge topluluğı öylesine çabuk ürer ki, çok kısa süre içersinde 200 katına ulaşabilirler.¹⁴ Sürüleşmelerinde ve göç etmelerinde de bir takım etmenler etkili olmaktadır. Sayılarının artması ve 35 ile 45 °C arasındaki sıcaklık (termotropizm) ve bol ışık (fototropizm) bulunan bölgelerin çekiciliğı çekirgelerde sürüleşmeye neden olur. Bazen de yangınlar ve su baskınları onların barınma alanlarını daraltır. Ancak çoğı zaman sıcaklık ve aşırı yağış nedeni ile bu hayvanların besin miktarı ve üreme oranı düşer; besleme eşiğine ulaşınca da hayvanlar yaşama alanını terk etme ihtiyacı duyarlar ve göç ederlerken çam ve ılgın ağacı gibi birkaç istisna hariç rastladıkları bitkilerin hepsine saldırırlar.¹⁵

Tek başına olduklarında sürekli yavaş bir biçimde beslenen çekirgeler sessiz bir yaşam sürerler ancak, sürüyle karşılaştıklarında birdenbire davranış ve görünümünde değışiklik olur. Güçlü kanatları çıkar, sürekli bir açlık halinde ve 100 km'yi bulan bir alana yayılarak ve metreküpe 50 çekirge düşecek yoğunlukta yemek avına çıkarlar. Deniz üstüne sürüklenip yiyecek bir şey bulamayınca da birbirlerini yemeye başlarlar.¹⁶

Bir çekirge sürüsünde, ortalama 20 milyon ile 100 milyar arasında çekirge bulunabilir ve bir çekirge sürüsünün ağırlığı da 10.000 ile 40.000 ton arasında olabilir. Çekirge sürüsünün uzunluğu 500 km'ye, genişliğı 100 km'ye ve yüksekliğı de 800 metreye ulaşabilir. Böyle bir çekirge bulutu 1889 yılında Kızıldeniz üzerinde görülmüştür. Bu sürü, 5.180 km² alan üzerinde yaklaşık 250 milyar çekirgeden oluşmuştur. XX. yüzyıl boyunca büyük çekirge istilaları, genellikle yirmi yıl gibi aralıklarla meydana gelmiştir. Çekirgelerin göçleri akşam sıcaklık çok düşünce duraklar ve sürü ürünlere saldırarak onları yok eder. Normalde arka bacaklarının sıçramasıyla hareket eden ve çok kısa bir mesafe uçabilen bu hayvanlar, sıcaklık yükselince kuvvetli rüzgâr akımlarıyla uçuşa geçerler.

⁹ Axis 2000 Ansiklopedik Sözlük, "Çekirge", c. II, s. 648.

¹⁰ Gelişim Hachette, "Çekirge", c. III, s. 796.

¹¹ Axis 2000 Büyük Ansiklopedi, "Çekirge", c. III, s. 184.

¹² Gelişim Hachette, "Çekirge", c. III, s. 796.

¹³ Axis 2000 Büyük Ansiklopedi, "Çekirge", c. III, s. 184.

¹⁴ Gelişim Hachette, "Çekirge", c. III, s. 796.

¹⁵ Axis 2000 Büyük Ansiklopedi, "Çekirge", c. III, s. 185.

¹⁶ <http://haber.mynet.com/israililer-neden-cekirge-yiyor-684774-dunya/> (21.03.2013)

Ateşle, suyla ve karla önlenemeyen uçuşla yer değiştirme işi, o ondaki mevcut rüzgârları izleyerek saatte 20 ile 50 km'ye kadar ulaşabilir. Göç esnasında sürünün üreyip çoğalması, yeterince uzun bir mola sırasında gerçekleşir. Ancak şartlar sürü yaşamını sürdürmeye elverişli olmadığı zamanlarda yeni kuşak larvalar "yalnızıyaşar" tiplere dönüşürler. Bu yalnızıyaşar tipler bazen çok güçlü bir göç kabiliyeti gösterebilirler. Çekirge sürülerinin yaşamları, düşmanlar, asalaklar ve mikroplar nedeniyle ancak altı-yedi yıl sürebilir. Tabi bu arada ilk sürüleşme alanı çok uzaklarda kalmıştır. Göçmen çekirgeler bazen Arabistan yarımadasından Batı Afrika'ya doğru yola çıkar, sonra Atlantik Okyanusu boyunca ilerler ve oradan da başka yöne sapabilirler. Çekirgeler bir taraftan korkunç yıkımlara neden olurken diğer taraftan Lipit ve vitamince zengin organizmalarıyla Bedeviler ve Boşimanlar gibi bazı kavimler için önemli bir besin kaynağı olmuşlardır.¹⁷

I. Dünya Savaşı'nda Medine Müdafaası'nı komuta eden Fahreddin Paşa, askerleri aç kalınca, Türk damak tadına uygun olmayan bu hayvanın etinin yenebileceğini çeşitli dinî kaynaklardan örnekler vererek ikna etmeye çalışmış, ayrıca değişik çekirge yemeği tarifleri vermiştir.¹⁸ Ayrıca et krizine doğru gidilen günümüzde zengin protein, demir ve çinko kaynağı olan çekirgeler, besleyici özellikleriyle alternatif bir besin kaynağı olabilirler. Günümüzde Nijer gibi bazı ülkelerde çekirge toplamak kadınlar için önemli bir gelir kaynağıdır.¹⁹ Ancak genel itibarıyla, hem istilaya uğrayan bölge ekonomisi, hem de dünya ekonomisi için her dönemde negatif bir etkiye sahiptirler.²⁰

Osmanlı döneminde ziraat arazileri zaman zaman Sudan tarafından gelen çekirge sürülerinin yıkıcı zararlarına maruz kalmıştır. Kimyasal ilaçların bulunmadığı bu dönemlerde çekirge ile mücadele insan gücüne bağlı kalmış ve haliyle imha edilmesi de bir o kadar güç olmuştur. Çekirge sürülerinin (kurtçuk, larva) toplattırılması için Mâlîye Nezâreti önemli miktarda harcamalar yapmıştır. Doğal afetlerle mücadele devletin sorumluluğu altında olduğu için yapılan harcamalar tabiatıyla bütçeye ek masraflar yüklemiştir. Devlet bu masrafları göğüsleyerek, devletin bu fedakârlıkları yapmak için var olan bir kurum olduğunu tebaasına ispat etmeye çalışmıştır. Bazı zamanlar çekirge istilasının olduğu yörelerdeki insanlar başka yerlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Devletin yardımıda geç kaldığı kıtlık yıllarında halk, çareyi felaket bölgesinin dışında kalan akrabalarının yanına sığınmakta bulmuşlardır. Devlet, zirai üretimin önemli miktarda düştüğü bu felaket zamanlarında bazı planlarını ertelemiş ve ziraattan alınan vergilerin miktarında makul ölçülerde indirimle gitmiştir. Ayrıca bazı muafiyetler sağlamış ve geçmişe ait birikmiş vergi borçlarının ödenmesini geniş

¹⁷ Axis 2000 Büyük Ansiklopedi, "Çekirge", c. III, s. 185.

¹⁸ Kandemir, Feridun, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler*, Yağmur Yayınevi, 6. Basım, İstanbul, 2007, s. 128-130.

¹⁹ <http://haber.mynet.com/israilliler-neden-cekirge-yiyor-684774-dunya/> (21.03.2013)

²⁰ Axis 2000 Büyük Ansiklopedi, "Çekirge", c. III, s. 185.

zamana yayarak uygun miktarlarda vergi ödemesi yöntemini uygulamaya koymuştur. Çünkü bir tarım devleti olan Osmanlı Devleti için çiftçinin üretimine devam etmesi hayati derecede önemlidir. Bu nedenle, günün şartları içerisinde mümkün olan en kısa süre içerisinde bu felaketlerden etkilenen çiftçilere devlet yardımını temin edilmeye çalışılmıştır. Çekirge istilası nedeniyle zahire kıtlığı görülen yerlere başka bölgelerden yeteri kadar hububat gönderilmiştir. Ancak bu arada hububat fiyatları bir miktar yükselse de çiftçiler işlerini aksatmadan yürütmeye gayret etmişlerdir.²¹

1. Geçmişten Günümüzde Çekirge ile Mücadele Yöntemleri

Geçmişte çekirge ile mücadele, çekirgelerin yaşına, çekirge sürüsünün önemine ve göç şekline bakılarak farklı şekillerde olmuştur. Erginleşmemiş çekirgeler için bezden veya farklı materyallerden yapılmış düzenekler kullanılmıştır. Bezden yapılmış büyük torbalara doldurulan böcekler derin çukurlara dökülmüş, bu çukurlarda ya yakılmış veya kaynar suyla haşlanmış ya da üzerlerine toprak örtülmüştür. Kanatlı çekirgeleri güdültüyle uzaklaştırmak için tüfkle ateş edilmiş veya büyük ateşler yakılarak çekirge sürüsü kovulmaya çalışılmıştır. Çekirgeler yere konmuş ise döveç veya silindirle ezilip, zarar verdikleri ürünlerle birlikte yakılmaya çalışılmıştır. Bunlara ilaveten, ateş makineleriyle yakılarak imha yoluna da gidilmiştir.²² Ayrıca daha ilginç mücadele yöntemleri denenmiştir. Örneğin: 1829 yılında Musul Vilayeti'nde çekirge istilası görülmüş ve bu çekirge istilası yedi yıl devam etmiştir. Buna bağlı olarak da Musul bölgesinde kıtlık ve pahalılık meydana gelmiştir. Çekirge istilasından kurtulmak için Konya Vilayeti'nde bulunan ve halk arasında meşhur olan çekirge (sığırık suyu) suyundan bir miktarı Musul'a getirilmiştir. Çekirge suyu cami ve mescitlere konularak bu sudan kuşlar istifade ettirilmiştir. Sudan içen kuşlar, daha sonra çekirgeleri ortadan kaldırmıştır. 1866 yılında Konya'nın Kireli Kazası'nda görülen çekirge istilasında da bu çareye başvurulmuştur.²³ Yine 1886 senesinde Erzurum Vilayeti'nde ortaya çıkan çekirgenin itlâfi işinde kullanmak amacıyla, Ankara'dan Sığırık Suyu götürülmüş ve dua etmesi için Sığırık Suyu Şeyhi Hüseyin'den yardım alınmıştır.²⁴

Günümüzde ise, Dünya'nın değişik ülkelerinde görülen çekirge afetleri ile farklı mücadele yöntemleri denenmektedir. FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) kuruluşundan itibaren bu problemle sürekli meşgul olmuştur. Bu amaçla *Anti-Locust Research Center* (Çekirge Mücadelesi Araştırma Merkezi) ve Yeşil Güç gibi uluslar arası bazı kuruluşlar kurulmuştur. Çekirge sürülerinin

²¹ Erler, Mehmet Yavuz, "XIX. Yüzyıldaki Bazı Doğal Afetler ve Osmanlı Yönetimi", *Türkler* (Ed. Hasan Celâl Güzel vd.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c. XIII, s. 763-764.

²² Meydan-Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, "Çekirge", Meydan Yayınevi, İstanbul, 1990, c. III, s. 172.

²³ Gönüllü, Ali Rıza, "Konya Vilayeti'nde Meydana Gelen Çekirge İstilaları (1866-1917)", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2012, S. 8, s. 3, 6 ve 7.

²⁴ Gül, Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık, s. 150, dipnot 80 (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, DH. MKT. 65/1663'den naklen).

yer değiştirmesine karşı m¼cadelenin etkinliği sorunu, ¼nlendięi sanılan *Locusta* ve *Nomadacris* ¼ekirgeleri 1980'li yılların sonunda yeniden ortaya ¼ıkmasıyla bir daha g¼ndeme gelmiştir. B¼cek ¼ld¼r¼c¼ler arasında u¼akla p¼sk¼rt¼len HCH (Heksaklorosikloheksan) olduk¼a etkilidir. Yine DNOC (Benzen t¼revi) aynı Şekilde u¼akla p¼sk¼rt¼ld¼ę¼nde milyarlarca ¼ekirgeyi ¼ld¼rebilmekte ancak bu arada kuşları da ¼ld¼rmektedir. *Paration* ve *Malation* gibi ila¼lar da ¼ekirge ile m¼cadelede etkilidir. XX. y¼zyıl sonlarında araştırmacılar zehirli olmayan b¼cek ¼ld¼r¼c¼ler bulmaya y¼nelmiřlerdir. Ancak maalesef bunlar ¼ok pahalıya mal olmaktadır.²⁵

Bu konuda ¼mit verici yeni bir m¼cadele Şekli, sık sık ¼ekirge istilası ile m¼cadele etmek zorunda kalan İsraili bilim adamları tarafından ortaya konmuştur. İsraili bilim adamları, ¼ekirgelerin y¼nlerini araziden yansıyan işiğa g¼re bulduklarını tespit etmişler ve tarlaların ¼n¼ne plastik duvarlar yerleştirerek ¼ekirgeleri uzak tutabileceklerini saptamışlardır. ¼ekirgeler, kuru araziler gibi dağınık işik yansıtan b¼lgeleri tercih ederken, d¼zenli işik yansıtan yerlerden ka¼maktadırlar. Bug¼ne kadarki bilgilere g¼re uzmanlar, ¼ekirgelerin g¼çleri sırasında kendilerini az ¼ok r¼zg¼rin etkisine bıraktıklarını d¼ř¼nmekteydiler. Fakat İbrani ¼niversitesi'nden Nadav Shashar'ın araştırması bu teze kuşku d¼ř¼rm¼řt¼r. 2004 yılında b¼y¼k zararlar veren ¼ekirgeler Kızıldeniz'in bir kolu olan Eilat k¼rfezini ge¼mezler. İşte bilim adamları bu nedenle ¼ekirgelerin suyu ve karayı nasıl ayırt edebildiklerini araştırınca, ¼ekirgelerin dağınık işik yansıtan kuru araziler ¼zerinde u¼tuklarını fark etmişlerdir. Sular ise polarize işik yansıtmakta olup, ¼ekirgeler iki işiği da algılayabildikleri i¼in kendilerine iniş imk¼nı ve besin sunmayan sulardan ka¼maktadırlar. Bilim adamları Őimdi polarize işik elde etmek i¼in tarlaların ¼n¼ne plastik duvarlar yerleştirerek ¼ekirgeleri uzak tutabilmeyi ummaktadırlar.²⁶

2. İlahi Kitaplarda ¼ekirge Afetleri

¼ekirge afeti kutsal kitapların tamamında yer almıştır. Bu afet ¼zellikle Yahudilerle ilgili olması nedeniyle en ¼ok Tevrat'ta ge¼mektedir. ¼ekirge afeti, Tevrat'ta Mısır halkına g¼nderilen altıncı afet olarak nitelenmiştir.²⁷ ¼ekirge, Yahudi din kurallarına g¼re yenebilecek ¼ç b¼cek t¼r¼nden biridir.²⁸ İncil'de de ¼ekirgelere, yery¼z¼ndeki bitkilere değil, alında Tanrı'nın m¼hr¼ bulunmayan insanlara zarar vermelerinin ve başlarında Apolyon adlı melekle insanlara beş ay m¼ddetle işkence yapmalarının emredildiği; bir insana akrebin soktuğu zaman verdiği acıyı tattıracakları, y¼zlerinin insan y¼z¼ne, sa¼larının kadın sa¼ına, dişlerinin aslan dişine benzediği; akreplerinkine benzer kuyruklarının ve iğnele-

²⁵ Axis 2000 B¼y¼k Ansiklopedi, "¼ekirge", c. III, s. 185.

²⁶ <http://www.kadinlaricin.net/pratik-bilgiler/cekirge-istilasi.htm> (13.07.2013)

²⁷ *Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2001, 1. Krallar, 8/37, s. 432; 2. Tarihler, 6/28, s. 549.

²⁸ *Kutsal Kitap*, Levililer, 11/22, s. 134.

rinin olacağı şeklinde farklı bir boyutuyla zikredilmiştir.²⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de ise, Firavun kavmine gönderilen ikinci afet olarak zikredilmiştir.³⁰ Ayrıca yine Kur'ân-ı Kerîm'de, insanların yeniden diriltiilip topraktan çıktıkları haşır sahnesi anlatılırken "... gözleri düşmüş bir halde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar."³¹ ifadesi geçmektedir.

3. Denizli Çevresinde Yaşanan Çekirge İstilaları ve Yapılan Mücadele Çalışmaları

Uzun Osmanlı tarihi boyunca topraklarında sık sık çekirge istilasına maruz kalan devlet, XIX. yüzyılın sonlarında çekirge ile mücadele konusunda birtakım hukukî düzenlemeler yapma yoluna gitmiştir. Bu konudaki ilk düzenleme 2 Şubat 1881 tarihli Ticâret Nezâreti'nin Çekirge ve Tohumunun Cem' ve İtlâfı Hakkındaki Tâlimâtı'dır (Ek: 1). Talimat, ilerleyen süreçte ihtiyaçlara cevap vermeyince 14 Kasım 1912 tarihli Çekirgenin İtlâfı Hakkında Kanûn-ı Muvakkat (EK: 2) çıkarılır. Ancak adı geçen kanunun bazı maddelerinde 14 Kasım (EK: 2), 21 Kasım (EK: 2) ve 1 Şubat (EK: 2) 1913 tarihlerinde kısmî değişiklikler yapılmıştır.³² Ayrıca aynı kanuna 29 Mayıs ve 25 Ekim 1913 tarihlerinde de bazı değişiklikler yapılmıştır.³³ Yapılan bu düzenlemeler ihtiyaca cevap vermeyince 20 Mart 1916 tarihinde çıkarılan Çekirge İtlâfı Hakkında Kanun (EK: 3), 30 Mart 1916 tarihinde Takvîm-i Vekâyi'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Çekirge ile mücadelede çıkarılan son düzenleme 12 Nisan 1916 Tarihli Çekirge İle Mücadele Tâlimât-nâmesi'dir (EK: 4). Osmanlı döneminde çekirge ile mücadele görevi, Ticâret ve Zirâat Nezâreti ile bu nezâretin taşra teşkilatı sorumluluğu altında yürütülmüştür. Nezâret, çekirge istilalarının en az zararla atlatılması için talimatlar hazırlamış ve yerel yönetimlere göndermiştir. Bu talimatlarda, çekirge ile mücadelenin esasları ortaya konmuş, yerel halkın mükelleflik şartları tespit edilmiş ve sorumlu memurların görevleri tayin edilmiştir. Nezâretin yanı sıra vilayetler de bölgelerinin durumuna göre çekirge ile mücadele talimatları hazırlamışlardır. Bu talimatlar uyarınca yerel yönetimler tarafından çekirge istilalarını önlemek için gerekli çalışmalar yapılmıştır.³⁴

Osmanlı döneminde, Denizli yöresinde yaşanan çekirge felaketleri ile ilgili ilk bilgi 1800 tarihlidir. Tavas Âyanı Osman ve küçük kardeşi Hasan ağalardan iki yüz ellişer kişilik piyade birliği hazırlayarak orduya katılmaları emredilmiştir. Ancak ekinleri çekirgeden telef olduğu ve aynı zamanda hane ve eşyalarıyla birlikte tohumluk zahirelerinin de yanmasından dolayı bu askerleri toplamaktan

²⁹ *İncil Müjde, İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi*, Yeni Yaşam Yayınları, 5. Basım, İstanbul 1991, Esinleme [Vahiy], 9/1-11, s. 521-522.

³⁰ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara, 2010, A'râf, 7/133, s. 174.

³¹ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Kamer, 54/7, s. 582.

³² *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, DH.UMVM 77 25. 03 R 1332/1 Mart 1914

³³ Gönüllü, *Konya Vilayeti'nde Meydana Gelen Çekirge İstilaları*, s. 6 (*Düstur*, Tertib-i Sani, Cilt 5, Dersaadet Matbaa-i Amire 1332, s. 28 vd.).

³⁴ Gönüllü, *Konya Vilayeti'nde Meydana Gelen Çekirge İstilaları*, s. 5-6.

aciz oldukları için affedilmelerini talep etmişlerdir.³⁵ Bu olaydan yarım asır sonra Anadolu müfettişi mührüyle Sadâret'e gönderilen tezkerede, Denizli'deki ekinlere çekirge istilasının yaşandığı, mücadele için meclis-i mahsus kurulduğu, çaresine bakmak için bütün kazalara kâğıt [yazılı emir] yazılarak ve memurlar gönderilerek en kısa zamanda yok etmeye teşebbüs edildiği bildirilmiştir. Sadâret de, 12 Mayıs 1851 tarihinde Meclis-i Vâlâ'ya konuyla ilgili bilgi sunmuştur.³⁶

Tanzimat'tan sonra devlet kurumlarının yeniden yapılandırılma sürecinde çekirge ile mücadelede yapılacak masrafların devlet hazinesine ek bir yük getirmemesi için çözüm yolları araştırılmış ve 1853 yılında çekirge tekrar zuhur ederse, masraflarının onda birinin âşar mülteziminden, kalanının da ürün sahiplerinden olmak üzere, ahalinin infak ve ittihadı ile tahsil edilmesi Meclis-i Vâlâ ve Meclis-i Muhâsebe [Maliye Bakanlığı]'de benimsenmiştir. Alınan karar, padişahın iradesi ile yürürlüğe girmiştir.³⁷ Çekirgenin tekrar zuhuru konusunda yapılan tahmin gerçekleşir ve 1853 yılında Denizli kaymakamlığına gönderilen bir tezkerede, Denizli havalisinde zuhur eden çekirgelerin toplanması konusunda ahalinin fazla gayret etmediğinin haber alındığı, geç kalınırsa hem halkın hem de hazinenin çok büyük zararlara dûçâr olacağından bahisle geç kalınmadan toplanması emredilmiştir.³⁸

Beş yıl geçtikten sonra çekirge tekrar zuhur eder. Denizli kaymakamı Abdi Bey, Mâliye Nezâreti'ne çekirgelerin kuru ot veya barut ile itlâf edilmesini teklif eden bir tahrirat göndermiştir. Bu tahrirat, Mâliye Nezâreti tarafından Meclis-i Vâlâ'ya havale edilmiş, Meclis-i Vâlâ'da yapılan görüşmelerde kuru ot ile itlâf işinde kolaylık görüldüğünden ilk önce bu şık uygulanabilir görülmüştür. Teklifin ayrıntılarında; çekirge zuhur ettiğinde münasip yerlerde çok miktarda kuru ot hazırlanması, ayrıca bu usulün bir sancakta değil çevresinde de uygulanması gerektiği ve redif subaylarının ve askerlerinin de görevlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu teklife karşı, böyle bir mücadelenin daha önce vaki olmadığı, kuru ot yakılarak mücadele etmenin aklın kabul edeceği bir iş olmadığı belirtilmiştir. Bunun yerine Kıbrıs ve başka yerlerde yapıldığı şekilde, çekirge bulunan semtlerde hendekler açılarak, çekirgeler kanatlanmadan önce o hendeklere sürülerek toprak ile bastırılıp itlâf edilmesinden başka çare olmadığı, bunun da ahalinin yardımı ile gerçekleştirilebileceği, bunda da bir miktar masraf olabileceği, ancak bundan gerek hazinenin ve gerekse ahalinin faydalanacağından bu mücadele şeklinin maslahata uygun olduğu, bu nedenle Denizli Sancağı'ndaki çekirge ile mücadelede Kıbrıs ve diğer yerlerde yapılan mücadelenin uygulanması gerektiği şeklindeki Nâzırın cevabı, Meclis-i Vâlâ'da kabul edilmiş³⁹ ve yetkilile-

³⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, C.AS.. 81 3818. 14 C 1215/2 Kasım 1800

³⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MVL 238 28. 16 B 1267/17 Mayıs 1851

³⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.)MKT.UM. 106 72. 22 Za 1268/7 Eylül 1852.

³⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, HSD.AFT 1 72. 16 B 1269/25 Nisan 1853

³⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MVL 571 5. 13 S 1275/22 Eylül 1858

re Denizli'deki mahsulâta zarar veren çekirge sürülerinin Kıbrıs ve diğer mahallerde uygulanan usullerle hendekler açılarak kanatlanmadan önce hendeklere sürülmesi ve toprakla bastırılarak itlâf edilmesi veya vaktiyle tohumlarının toplanması şeklinde imha edilmesinin uygun olacağı bildirilmiştir.⁴⁰

Kıbrıs'ta çekirge istilasına karşı yapılan mücadelenin teferruatını ise aşağıdaki haberden öğrenmekteyiz:

Şubat-Mart 1845 tarihinde Kıbrıs'a araştırma yapmak için gelen Alman arkeolog Ludwig Ross (1806-1859),⁴¹ çekirgelerin yumurtadan çıkmaya başladıklarını ve son derece savunmasız büyümeye başladıklarını, Mesarya ve Karpaz bölgesinde çok çekirge olduğunu ve o dönemin Osmanlı Paşa'sının, çekirgeleri toplatıp, hendeklere attırıp, üzerlerini toprakla örtme yolunu seçerek, çekirgelerden kurtulmaya çalıştığını, belirtmiştir. Yine Kıbrıs'ta çekirge istilasına karşı mücadele kapsamında İtalyan Richard Mattei'nin ilginç buluşu ile sonsuza kadar çekirgelerden kurtulmak hedeflenmiştir. Çekirgeleri gözleyerek yeni metot geliştiren Mr. Mattei, çekirgelerin Mart ayında adaya geldiklerini ve asla geri dönmediklerini, şehre geldiklerinde birkaç gün içerisinde duvarlara tırmadıklarını ve hep aynı yönde gitmek istediklerini, caddeye çıkıp köşeyi döndüklerini tespit etmiştir. Böylece, Mattei'nin pahalı buluşu ortaya çıkmıştır. Bu buluşa göre, çekirgelerin gidebileceği tarlaların önüne iki ayak genişliğinde kumaşlar, 135 derecelik açı oluşturacak şekilde kazıklara bağlanmış, kumaşların üzerine 3 inç genişliğinde yağlı şerit dikilmiş, 100 ayaklık aralıklarla 5x3x2 ayak hendekler kumaşın hemen dibine kazılmış ve sürüler halinde gelen çekirgeler sonlarını bilmeden kaygan yüzeyden ilerlemeye çalışırken çukurlara düşmüş ve üzerleri toprakla örtülerek imha edilmiştir.⁴² Canlı çekirge tutmaya mahsus ve bezden yapılmış olan bu tuzaklar Avrupa'dan getirilerek 1863 yılından itibaren Kıbrıs'ta kullanılmaya başlamış ve dört yıl boyunca faydalanılmıştır.⁴³

Altı yıl geçtikten sonra çekirgenin tekrar zuhur ettiği görülmüştür. 1864 yılında Denizli naipliğine yazılan tezkerede, zuhur eden çekirge istilasına karşı yapılan çalışma ve alınan tedbirlerin takdire şayan olduğu, naibin daha önce yapmış olduğu tekliflerin Meclis-i Vâlâ tarafından uygun görüldüğü ve Sadâret tarafından ilgili liva kaymakamlıklarına gönderildiği, Denizli'ye tayin edilen kaymakam Derviş Bey'in yola çıktığı ve onunla birlikte uyumlu bir şekilde çalışılması emredilmiştir.⁴⁴ Aynı yıl içerisinde Şeyhülislamlığa gönderilen tezkerede, Denizli naibi Sururi Efendi'nin Denizli'yi istila eden çekirgelerin itlâfı hususundaki gayretinden bahseden kaymakamlık yazısı nedeniyle, adı geçen naibin talif edilmesi teklif edilmiştir.⁴⁵ Denizli liva meclisinden Mâliye Nezâreti'ne gön-

⁴⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.)MKT.MVL. 101 69. 22 S 1275/1 Ekim 1858.

⁴¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Ludwig_Ross (27.7.2013)

⁴² http://www.kibrisgazetesi.com/popup.php/cat/2/news/59995/PageName/lc_Haberler (13.7.2013)

⁴³ Gönüllü, *Konya Vilayeti'nde Meydana Gelen Çekirge İstilaları*, s. 28.

⁴⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.)MKT.MHM. 298 12. 13 Za 1280/20 Nisan 1864

⁴⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.)MKT.MHM. 303 15. 08 M 1281/13 Haziran 1864

derilen mazbatada da, Denizli’de zuhur eden çekirgeye karşı alınan tedbirler sayesinde, mahsulün geçen senelere göre daha fazla olacağı bildirilmiştir.⁴⁶ Denizli kaymakamlığının Dâhiliye Nezâreti’ne göndermiş olduğu tezkerede, Denizli’de ortaya çıkan çekirgelerin alınan tedbirler neticesinde izale edilmiş olduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine Mâliye Nezâreti de, geçen seneye nazaran mahsulün iyi olması nedeniyle öşür gelirinin daha fazla gönderilmesini talep etmiştir.⁴⁷ Aynı mücadele halkın tamamının iştirakiyle yapılması neticesinde, çekirgeler herhangi bir zarar vermeden tamamen itlâf edilerek Tavas taraflarında da başarılı olmuş ve kaymakamlık tarafından bu başarılı mücadelenin Takvîm-i Vekâyî’de yayınlanması Maârif Nezâreti’nden talep edilmiştir.⁴⁸

26 yıl sonra Aydın vilayeti sınırları içerisinde tekrar çekirge görülmüştür. İzmir’den Aydın Valisi Rifat imzasıyla Dâhiliye Nezâreti’ne gönderilen bir telgrafta, bazı kaza ve köylerde külliyetli miktarda çekirge olmasına rağmen mevcudu az gösteren Karahisar Mutasarrıflığı’nın, vahim bir gelişme halinde hiç çekirgenin kalmadığı bildirilen Denizli’yi suçlayabilmek için bu türlü beyanda bulunduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Hüdavendigâr Vilayeti durumdan haberdar edilmiştir.⁴⁹ Görüldüğü üzere bazı yöneticiler gerekli mücadeleyi göstermemişler ve bir problem olması durumunda diğer yerleşim yerlerindeki idarecileri zan altında bırakmak için strateji geliştirmişlerdir.

Yukarıdaki afetten yirmi yıl sonra tekrar çekirge zuhur etmiştir. Aydın valisinin Dâhiliye Nezâreti’ne göndermiş olduğu tezkerede; vilayetin bazı yerlerinde çekirge zuhur ettiği, ayrıca çekirge ile mücadelede keşfedilen yeni metotların yürürlüğe girip girmemesi konusunda Bâbiâli’de devam eden müzakereler neticelendi ise varılan kararın bildirilmesi konusunda Denizli mutasarrıflığından bilgi talep edildiği bildirilmiştir. Orman, Maâdin ve Zirâat Nezâreti’nden Dâhiliye Nezâreti’ne gönderilen “Yeni çekirge nizamnâmesi hakkında henüz bir tebliğat olmadığına dair” cevabî tezkerede ise, çekirge itlâfı hakkında yeni tanzim olunan nizamnâme lâyihası tasdik olunmadığından Aydın’ın bazı yerlerinde zuhur eden çekirgelerin eski nizamnâmeye göre itlâf ve imhâ edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Dâhiliye Nezâreti’nden Aydın vilayetine gönderilen tezkerede de, Orman, Maâdin ve Ziraat Nezâreti’nden gelen cevap aynen aktarılmıştır.⁵⁰

Çekirge istilası ile daha etkin mücadele edebilmek için yukarıda bahsi geçen düzenleme 14 Kasım 1912 tarihinde “Çekirgenin İtlâfına Dâir Kanunnâme” adı ile hazırlanmış (EK: 2)⁵¹ ve hazırlanan bu kanunnâmenin maddeleri Meclis-i Umûmiye’nin açılması ile kabul edilmiştir.

Çekirge ile mücadelede insan unsuru ön planda olduğu için, mahallî idare-

⁴⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.ŞMKT.MHM. 303 51. 13 M 1281/18 Haziran 1864

⁴⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.ŞMKT.MHM. 305 5. 30 M 1281/5 Temmuz 1864

⁴⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.ŞMKT.MHM 307 27. 22 S 1281/27 Temmuz 1864

⁴⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.MKT. 1724 105. 29 N 1307/19 Mayıs 1890

⁵⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.MUİ. 93 33. 01 Ca 1328/11 Mayıs 1910

⁵¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.UMVM 77 25. 03 R 1332/1 Mart 1914

çiler çaresiz kaldıkları durumlarda askeri birliklerden yardım talep etmişlerdir. Umûm Erkân-ı Harbiye Dâiresi'nden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen tezkerede, Aydın vilayeti gibi çekirge istilasına uğrayan yerlerde, jandarma ile izalesi mümkün olan eşkıya takibi ve çekirge itlâfı gibi adi hadiseler için ihtiyat askerlerinin silâh altına alınmaması ve nizami kuvvetlerden, çok zaruri haller dışında asker istenilmemesi talep edilmiştir.⁵²

Çekirge ile mücadelede hem mülkî hem de askerî yöneticiler birlikte çalışarak sık sık afetin yoğun olarak yaşandığı yerleri ziyaret etmişlerdir. Bu konuda mahallî basında çıkan bir habere göre, Denizli mutasarrıfı, Honaz Nahiyesi'ne ve oradan da Kaklık cihetine azimetle çekirge itlâfına dair tedbir almak amacıyla yola çıkmış ve 8 Mayıs 1913 Perşembe günü de Buldan'a gitmiştir. Liva Jandarma kumandanı Binbaşı Hüsnü Bey de, çekirge bulunan mahalleri dolaşarak Buldan'a gitmiş ve orada mutasarrıfa katılmıştır.⁵³

Yine mahallî basına akseden bir habere göre, Buldan Kazası'yla Denizli'nin Gölemezli, Çeşmebaşı, Karahayıt ve civar köylerine Alaşehir ve Eşme cihetlerinden uçkun halinde çekirge geldiği haber verilmiştir.⁵⁴ I. Dünya Savaşı arifesinde çekirge afeti son bulmamış ve Aydın'a bağlı yerlerde çekirge itlâfında istihdam edilen amelenin kalması için Harbiye Nezâreti'nden emanet olarak beş yüz çadır alınmıştır.⁵⁵

Çekirge ile mücadelede vatandaşlık görevini yerine getirmeyenlere çeşitli yaptırımlar uygulama yoluna gidilmiştir. 1914 yılında Dâhiliye Nezâreti tarafından, Aydın vilayetine bağlı yerlerde ortaya çıkan çekirge ve bunların bırakmış oldukları tohum ve sürfelerin ücretle toplatılması mümkün olmadığından, ahaliye toplattırılması ve çağrıya uymayanlar için kanun gereği para cezası uygulanabileceği bildirilmiştir. Ayrıca çekirge itlâfı için, sahil koruma jandarmaları yanı sıra asayiş jandarmalarının da görevlendirilebileceği Aydın vilayetine tebliğ edilmiştir.⁵⁶

Denizli Sancağı Ziraat Muallimi Mustafa Fevzi tarafından Aydın Vilayeti mülkiye Müfettişi Hasan Vasfi Bey'e takdim edilen 15 Nisan 1914 tarihli raporda, çekirge istilasına karşı mücadelenin nasıl yapıldığı şu şekilde açıklanmıştır:

Liva dâhilinde kesretli miktarda çekirge tohumu bulunduğu daha önce icra edilen tahkikatta ve çoğu yerlere bizzat gidilerek yapılan müşahededen anlaşılmıştır. Denizli Kazası'ndaki çekirgeli araziden 81.334 kıyye çekirge yüksüğü⁵⁷ toplanıp itlâf ettirilmiştir. Geçen Haziran zarfında bütün köy muhtarlarına uçkun halinde gelen çekirgeleri takip ve gözetlemek, köyleri dâhilinde tohum

⁵² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İD.. 86 8. 25 Z 1329/17 Aralık 1911

⁵³ Âhenk Gazetesi, Aded: 5122, 7 C 1331/14 Mayıs 1913, s. 2.

⁵⁴ Âhenk Gazetesi, Aded: 5163, 26 B 1331/1 Temmuz 1913, s. 2.

⁵⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İD.. 24 12. 28 S 1332/26 Ocak 1914

⁵⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.UMVM 77 25. 03 R 1332/1 Mart 1914

⁵⁷ Yüksük: Çekirgenin yeraltına gömdüğü yumurta torbasıdır. Türk Dil Kurumu, Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1993, c. XI, s. 4328.

terk edecekleri mahallere özel işaret koyarak hükümete malumat verilmesi için beyannâmelerle tebliğ edilmiş ise de, muhtarların ve köy ahalisinin çoğu, çekirgelerin ekin ve ürünlere vereceği büyük zararlara karşı özel işaretler koyma işini ve bu konuda gerekli emirleri yerine getirmeyerek hükümete bilgi vermedikleri gözlemlenmiş olduğundan çekirge istila eden yerlere tekrar gidilerek muhtarlar ve eşraf ile birlikte keşif yapılarak buralar deftere kaydedilmiş, muhtarlara çekirgeli yerlerin isimleriyle kaç dönüm oldukları, çekirge tohumlarını toplamının önemini açıklayan bir ilmühaber [yazdırılıp] hükümete verdirilmiştir. Çekirge istila eden arazi arızalı olduğundan icrası kolay olan aşağıdaki imha tedbirleri uygulanmış ve fiilen tarif edilerek tatbik edilmiştir:

1. Yumuşak, kazılması mümkün olan arazi ve mevkilerde derin ve uzun hendekler kazılarak çekirgeler hendeklere sevk edilmişler ve daha sonra üzerlerine toprak atılarak imha edilmişlerdir.
2. Hendek kazılması mümkün olmayan sert arazi ile taş ve çakıl ve kayalardan müteşekkil mevkilerde çarşafklar çekilerek münasip bir tarafa sabitlenmişler ve üzerine çekirgeler sevk edilerek keseye toplandıklarında hazır olan kuyuya götürülüp gömülmüşlerdir.
3. Hendeğe sevk ve çarşafkla toplanarak itlâfları mümkün olmayan çalılık, otlak mahallerde bulunan çekirgeler üzerine, tedarik edilen Polorize-törler ile gazyağı püskürtülüp ateş verilerek imhalarına çalışılmaya devam edilmekte olduğu ve kazada mevcut çekirgelerin yukarıda arzedilen usul ve tedbirlerin icrasıyla imhası mümkün olmakta bulunduğu, çekirge istila eden mevkilere yapılan yolculukta görülmüş ve teftiş edilmiştir.

Aydın Vilayeti ve Mentеше Sancağı Mülkiye Müfettişi Hasan Vasfi imzasıyla Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen 4 Mayıs 1914 tarihli raporda da, vilayetten daha önce gönderilmiş olan tebliğat üzerine çekirge imhasına Denizli Livası'nda daha fazla dikkat ve gayret sarf edilerek yüzde doksana yakın miktarda itlâf edildiği ve bir taraftan da imhasına devam edildiği bildirilmiştir.⁵⁸

1915 yılında Buldan ile Denizli'nin merkez ve Denizli'ye bağlı yerleşim yerlerinde, çekirge tohumlarının bir önceki yıla göre daha fazla olduğunun gözlenmesi üzerine vatandaşlardan daha fazla çekirge tohumu satın alınması için tahsisatın artırılması, ayrıca tohumların imhası için de ateş makinelerinin gönderilmesi planlanmıştır. Aydın valisinin Dâhiliye Nezâreti'ne göndermiş olduğu raporda, çiftçilere 18.748 şinik değişik türde tohumluk zahire gönderildiğini, Şubat'ın onbeşine kadar çekirge tohumu toplamak ve tarla sürdürülmek suretiyle 2.640.000 okka çekirge tohumu toplandığını, Şubat'ın sonuna kadar bunun 3 milyon okkaya çıkarılması planlandığını bildirmiştir. Ayrıca, çekirge tohumlarının yakılarak imha edilmesi için 125 adet ateş makinesi siparişi verildi-

⁵⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İD. 80 11. 23 Ca 1332/19 Nisan 1914

ğini, Denizli'ye de yeteri kadar gönderildiğini, daha fazla ateş makinesi imal etmenin mümkün olmadığını, mümkün olsa bile vilayette yeteri kadar gaz bulunmadığını, ilkbaharda amele taburlarındaki askerlerin de çekirge ile mücadelede kullanılacağı bilgisini vermiştir.⁵⁹

Karahisar Mutasarrıfı Şevket imzasıyla Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen telgrafta, Nazilli ve Aydın taraflarından Denizli'ye doğru bir haftadan beri katile kafile uçkun halinde çekirge geldiğinin Denizli kaymakamlığı tarafından Dinar kaymakamlığına haber verildiği bildirilmiştir. Ayrıca Denizli gibi yerlerden uçkun gelmemesine rağmen Karahisar Livası yöneticilerinin devamlı surette çalışması neticesinde mahsulâtın tam bir zarardan korunmasını eltâf-ı İlâhiye'den bekle-diklerini arz etmiştir.⁶⁰ Ancak ilerleyen günlerde Denizli yöresindeki bu çekirge-lerin bir kısmı komşu livalara doğru hareket etmeye başlamıştır. Ticâret ve Zirâat Nezâreti'nin Dâhiliye Nezâreti'ne yazmış olduğu bir tezkerede belirtildiği-ne göre, Denizli'den ayrılan çekirgelerin Burdur ve Isparta gibi çevre sancakları da tehdit ettiği bilgisi verilmiştir.⁶¹

Bahar aylarının gelmesiyle birlikte yumurtadan çıkan çekirgeler Denizli'den tekrar komşu livalara doğru hareket etmeye başlamıştır. Karahisarısâhip Sancağı mutasarrıfı, Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği tezkerede, kendi bölgelerinde-ki çekirgenin tamamen imha edilmesine rağmen Denizli ve Aydın tarafından uçkun halinde çekirge geldiğini ve Sandıklı, Dinar ve Çivril kazalarında çok mik-tarda tohum bıraktığını, bu nedenle çekirge tohum ve sürfelerinin imhası için geçen sene kullanılmayan tahsisatla birlikte yeni ödenek talep etmiş ve aynı tarihte Çekirge İle Mücadele Talimatnâmesi kabul edilerek yayınlanmıştır (EK: 4).⁶²

Dâhiliye Nezâreti'nden Harbiye, Ticâret ve Zirâat Nezâretleri'ne yazılan tez-kerede, Dinar ve Denizli hududunda çekirgelerin görünmeye başladığı, sefer-berlik ilan edildiği için istenilen sayıda amele temininin mümkün olmadığı, bu nedenle çekirgenin itlâfi işinde istihdam edilmek üzere iki yüz kişilik bir amele taburunun bölgeye gönderilmesi 4. Kolordu'dan talep edilmiştir. Harbiye Nezâreti bu tezkereye verdiği cevapta, amele taburlarının yol inşasında kulla-nıldığı için başka bir iki yüz kişilik askeri müfreze verileceği, ancak bunların iâşe ve diğer masraflarının kim tarafından karşılanacağı sorulmuştur. Bu soruya Ticâret ve Zirâat Nezâreti tarafından verilen cevapta, gönderilecek askeri müf-rezenin giderlerinin Karahisarısâhip Mutasarrıflığı çekirge tahsisatından karşı-lanacağı cevabı verilmiştir.⁶³

Ancak ilerleyen süreçlerde çok zorda kalınca, amele taburlarının da bu işte istihdam edildiğini görmekteyiz. Denizli taraflarına Gelibolu'da yerleşik 2. Ça-

⁵⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İ.UM 56 26. 21 Ca 1333/6 Nisan 1915

⁶⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İ.UM.EK. 16 12. 6 S 1334/14 Aralık 1915

⁶¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İ.UM 56 16. 23 Ra 1334/29 Ocak 1916

⁶² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.UMVM 77 31. 08 C 1334/12 Nisan 1916

⁶³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İ.UM 56 5. 01 B 1334/4 Mayıs 1916

nakkale Taburu ile Adapazarı'nda yerleşik 2. Kütahya Taburu, çekirge itlâfına yardımcı olmak üzere gönderilmiştir.⁶⁴

Temmuz ayına gelindiğinde Denizli civarlarındaki çekirgeler henüz tam manasıyla imha edilememiştir. Konya valiliğinden Dâhiliye Nezâreti'ne çekilen bir telgrafta, Denizli ve Garbikaraağaç (Acıpayam) civarlarından çekirgelerin uçkun halinde Burdur tarafına gelmekte olduğu bildirilmiştir.⁶⁵

Çekirgelerin itlâfını temin için afet bölgelerine çinko levhaları gönderilmiştir. Bu levhaların o dönemde bazı yörelerde kolera salgınında ölenlerin tabutlarında kullanıldığı duyumunun alınması üzerine Ticâret ve Zirâat Nâzırı, Dâhiliye Nâzırı'na bir tezkere yazarak çok sıkı tedbir alınmasını talep etmiştir. Bu isteğin gerçekleşmesi için de Karesi, Kütahya, Karahisarısâhip, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Menteşe, Antalya sancakları mutasarrıfları ile Beyşehir kazası kaymakamının çok ciddi bir şekilde uyarılmalarını istemiştir. Bu tezkere üzerine Dâhiliye Nâzırı Talat Bey imzasıyla Aydın Valisi Rahmi Bey'e gönderilen tezkerede, çekirgelerin itlâf çalışmalarında kullanılmak üzere büyük fedakârlıklarla alınan çinko levhalarının başka işlerde kullanılmaması hususunda son derece dikkat ve itina gösterilmesi emredilmiştir.⁶⁶

Çekirge afetinin yaşandığı yerlerde topyekün mücadele edilmiştir. Bu mücadelede sivil-asker bütün devlet görevlileri birlikte çalışmışlardır. Ancak bu arada bazı işlemler aksamıştır. Adliye ve Mezâhib Nezâreti'nden Adliye Nâzırı imzasıyla Denizli Mutasarrıflığı'na gönderilen şifreli telgrafta, liva hâkimlerinin çekirge itlâfı işinde istihdam olunmak suretiyle, hâkimlik vazifelerini yapmalarına engel olunmaması istenerek adaletin tecellisinin aksamaması talep edilmiştir.⁶⁷

Konya Valisi Muammer Bey, Dâhiliye Nezâreti'ne telgraf çekerek, Konya'ya gelen çekirgelerin bir kısmının Denizli vesair vilayet ve livalardan gelmekte olduğunun haber alındığını, bahar mevsimin gelmesiyle tohumların bir an önce toplanması ve imhası hakkında ilgili mahallere tebligat icrasını istirham etmiştir.⁶⁸ 16 Haziran 1917 tarihinde Köyceğiz tarafından gelen bir alay çekirge üç kol halinde, Burdur'un Gölhisar nahiyesi üzerinden Acıpayam yönüne gitmiştir. Bunun üzerine Burdur Mutasarrıflığı, çekirgelerin tohum bıraktıkları mahallerin belirlenmesini mülhakata tebliğ etmiş ve Konya Valiliği'ne de bilgi vermiştir. Konya Valiliği de, 18 Haziran 1917 tarihinde, üç yıldan beri yapılan mücadele sonunda ortadan kaldırılan çekirgelerin tekrar canlanıp ortaya çıkması halinde, bir sonraki yılın ürünlerini de tehdit edeceğinden, bu duruma meydan vermemek için Denizli Sancağı'nda bulunan çekirgelerin acele olarak imha edilmesini

⁶⁴ Gönüllü, *Konya Vilayeti'nde Meydana Gelen Çekirge İstilaları*, s. 23.

⁶⁵ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, DH.İ.UM.EK. 17 1. 1 N 1334/2 Temmuz 1916

⁶⁶ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, DH.İ.UM.EK. 80 34. 02 Z 1334/30 Eylül 1916

⁶⁷ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, DH.ŞFR. 76 130. 23 B 1335/15 Mayıs 1917

⁶⁸ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, DH.ŞFR. 548 52. 17 Ma 1333/17 Mayıs 1917

Dâhiliye Nezâreti'nden talep etmiştir.⁶⁹

Yunan işgalinin devam ettiği günlerde çekirge ile mücadele devam etmiştir. Mahallî basına akseden bir haberde, Denizli mutasarrıflığının çekirge ile mücadele için Ticâret ve Zirâat Nezâreti'nden ödenek talep ettiği, havalenâmesi henüz gelmediğinden zorunlu olarak gönderilemediği bilgisi verilmiştir.⁷⁰

Bu konu ile ilgili son belgede belirtildiğine göre, Ticâret ve Zirâat Nezâreti'nden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen tezkerede, çekirgelerin yumurtadan çıkma zamanının yaklaştığı, sürfelerinin vakti zamanıyla dikkatli bir şekilde itlâf edilmezse hem hazinenin hem de ahalinin çok büyük zararlara maruz kalacakları, bu nedenle çekirgelerin mahv ve itlâfına mülkiye memurlarıyla jandarma erlerinin yardımlarının çok gerekli olduğu, bu durumun Aydın vilayeti, Kale-i Sultanîye, Karesi, Manisa, Aydın, Denizli, Menteşe, Teke ve Urfa mutasarrıflıklarına kemâl-i ehemmiyetle tebliğ edilmesi istenmiştir.⁷¹ Adı geçen mutasarrıflıklara dikkat edilirse, çekirge afetinin yayıldığı bölgenin genişliğinin çok büyük olduğu âşikârdır.

Sonuç

İncelediğimiz 120 yıllık süreç içerisinde Denizli ve çevresinde altı defa çekirge felaketi yaşanmıştır. Bu felaketler içerisinde sonuncusu, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemini de kapsayacak şekilde en uzun süre devam eden ve savaş şartlarından dolayı en yıkıcı olanıdır. Bu dönemde çekirge ile mücadeleyi belli bir sistematığe oturtmak için meclis kapalı olmasına rağmen önce yasal düzenlemeler hazırlanmış, daha sonra da bu kanunların nasıl uygulanacağını açıklamak için talimatnâme (yönerge) yayınlanmıştır.

Çekirge istilası görülen yerlerde yerel yönetimler bu durumu en kısa zamanda merkezi hükümete bildirmiştir. Günün imkânları içerisinde yeni mücadele yolları araştırılmış, bu konuda yetkililerden görüş istenmiş, yeni teknolojiler denenmiş ve gaz yağı ile çalışan alev makineleri yapılarak afet bölgelerine dağıtılmıştır. Ancak yine de mücadelenin büyük bir bölümü insan gücüne dayanmıştır. Bazı yörelerde sığırık suyu ve sığırık kuşlarından faydalanarak etkili ve ilginç yöntemler uygulanmıştır. Bu dönemde çekirge ile mücadele etmek halkın en önemli görevleri arasında yer almıştır. Mücadelede sivil ve asker görevlilerin yanı sıra adliye teşkilatı da destek olmuştur. Yerel imkânlar ve tahsisatlar yetersiz kaldığı zamanlarda merkezi yönetimden hem işgücü hem de ek ödenek talep edilmiştir.

Çekirge istilası nedeniyle tarım alanları tahrip olmuş ve bunun neticesinde devlet maliyesinin ihtiyaç duyduğu bazı vergi kalemlerinde gelir kaybı meydana gelmiştir. Devlet yöneticileri felaket bölgelerine en hızlı bir şekilde ulaşarak ge-

⁶⁹ Gönüllü, *Konya Vilayeti'nde Meydana Gelen Çekirge İstilaları*, s. 18.

⁷⁰ *Âhenk Gazetesi*, Aded: 7124, 14 L 1337/13 Temmuz 1919, s. 1.

⁷¹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, DH.İ.UM 19-12 1-37. 05 B 1338/25 Mart 1920

rekli tedbirleri almaya çalışmış, mahallî idarecilere sorumluluklar vermiş ve ek ödenekler göndererek felaketi en az hasarla atlattırma gayret etmiştir. Huzur ve güven ortamının en kısa sürede sağlanarak mevcut kaynakları tekrar kullanılabilir hale getirmek hedeflenmiştir. Devlet savaş şartlarından dolayı bütün zor koşullara rağmen, işgal altındaki bölgelere yardım ederek devlet olmanın sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmıştır.

Kaynaklar

İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- » A.}MKT.MHM. 298 12. 13 Za 1280/20 Nisan 1864
- » A.}MKT.MHM. 303 15. 08 M 1281/13 Haziran 1864
- » A.}MKT.MHM. 303 51. 13 M 1281/18 Haziran 1864
- » A.}MKT.MHM. 305 5. 30 M 1281/5 Temmuz 1864
- » A.}MKT.MHM 307 27. 22 S 1281/27 Temmuz 1864
- » A.}MKT.MVL. 101 69. 22 S 1275/1 Ekim 1858
- » A.}MKT.UM. 106 72. 22 Za 1268/7 Eylül 1852
- » C..AS.. 81 3818. 14 C 1215/2 Kasım 1800
- » DH.İD.. 24 12. 28 S 1332/26 Ocak 1914
- » DH.İD. 80 11. 23 Ca 1332/19 Nisan 1914
- » DH.İD.. 86 8. 25 Z 1329/17 Aralık 1911
- » DH.İ.UM 19-12 1-37. 05 B 1338/25 Mart 1920
- » DH.İ.UM 56 5. 01 B 1334/4 Mayıs 1916
- » DH.İ.UM 56 16. 23 Ra 1334/29 Ocak 1916
- » DH.İ.UM 56 26. 21 Ca 1333/6 Nisan 1915
- » DH.İ.UM.EK. 16 12. 6 S 1334/14 Aralık 1915
- » DH.İ.UM.EK. 17 1. 1 N 1334/2 Temmuz 1916
- » DH.İ.UM.EK. 80 34. 02 Z 1334/30 Eylül 1916
- » DH.MKT. 1724 105. 29 N 1307/19 Mayıs 1890
- » DH.MUİ. 93 33. 01 Ca 1328/11 Mayıs 1910
- » DH.ŞFR. 76 130. 23 B 1335/15 Mayıs 1917
- » DH.ŞFR. 548 52. 17 Ma 1333/17 Mayıs 1917
- » DH.UMVM 77 25. 03 R 1332/1 Mart 1914
- » DH.UMVM 77 31. 08 C 1334/12 Nisan 1916
- » HSD.AFT 1 72. 16 B 1269/25 Nisan 1853
- » MVL 238 28. 16 B 1267/17 Mayıs 1851
- » MVL 571 5. 13 S 1275/22 Eylül 1858
- » ŞD.DH. 2440 1. 26 Ra 1298/26 Şubat 1881

Kitaplar ve Makaleler

- » ERLER, Mehmet Yavuz, "XIX. Yüzyıldaki Bazı Doğal Afetler ve Osmanlı Yönetimi", *Türkler* (Ed. Hasan Celâl Güzel vd.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, XIII, s. 762-769.
- » GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, "Konya Vilayeti'nde Meydana Gelen Çekirge İstilaları (1866-1917)", *Tarih'in Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2012, S. 8, s. 1-41.
- » GÜL, Abdulkadir, "Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtık (Erzurum Vilayeti Örneği: 1892-1893 ve 1906-1908 Yılları)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Derneği The Journal of International Social Research*, Volume 2, 9 Fall 2009, s. 144-158.
- » *İncil Müjde, İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi*, Yeni Yaşam Yayınları, 5. Basım, İstanbul, 1991.
- » KANDEMİR, Feridun, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafası Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler*, Yağmur Yayınevi, 6. Basım, İstanbul, 2007.
- » KILIÇ, Orhan, "Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Kıtıklar", *Türkler* (Ed. Hasan Celâl Güzel vd.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, X, s. 718-730.
- » *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara, 2010.
- » Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2001.
- » TARHAN, M. Taner, "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler", *Türkler* (Ed. Hasan Celâl Güzel vd.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, I, s. 597-609.
- » YALVAÇ, Suavi, *Zooloji'ye Giriş*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1965.

Gazeteler

- » *Âhenk Gazetesi*, Aded: 5122, 7 C 1331/14 Mayıs 1913, s. 2.

- » *Âhenk Gazetesi*, Aded: 5163, 26 B 1331/1 Temmuz 1913, s. 2.
- » *Âhenk Gazetesi*, Aded: 7124, 14 L 1337/13 Temmuz 1919, s. 1.
- Ansiklopediler**
- » AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, “Çekirge”, Ana Yayıncılık, İstanbul, 2004, VI, s. 365-366
- » Axis 2000 Ansiklopedik Sözlük, “Çekirge”, Milliyet/Hachette Doğan Kitap, İstanbul, 2000, II, s. 648-649.
- » Axis 2000 Büyük Ansiklopedi, “Çekirge”, Milliyet/Hachette Doğan Kitap, İstanbul, 1999, III, s. 184-185.
- » Gelişim Hachette Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi, “Çekirge”, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1983, II, s. 764.
- » Meydan-Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, “Çekirge”, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1990, III, s. 172.
- Sözlükler**
- » AYVERDİ, İlhan, Kubbealtı Lügatı Asırlar Boyu Târihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı İktisâdi İşletmesi, 2. Baskı, İstanbul, 2011.
- » DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 24. Baskı, Ankara 2007.
- » TÜRK DİL KURUMU, *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- » _____, *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1993, XI.
- İnternet Kaynakları**
- » <http://haber.mynet.com/israilliler-neden-cekirge-yiyor-684774-dunya/> (21.03.2013)
- » http://www.kibrisgazetesi.com/popup.php/cat/2/news/59995/PageName/lc_Haberler (13.7.2013)
- » <http://www.kadinlaricin.net/pratik-bilgiler/cekirge-istilasi.htm> (13.07.2013)
- » http://en.wikipedia.org/wiki/Ludwig_Ross (27.7.2013)

Ek 1: 2 Şubat 1881 Tarihli Ticâret ve Zirâat Nezâreti’nin Çekirge ve Tohumunun Cem’ ve İtlâfı Hakkındaki Tâlimâtı⁷²

Madde 1: Memâlik-i mahrûsenin her kangı tarafında çekirge zuhûr eder ise ol köy ihtiyâr meclisi ve muhtârî âfâta dikkat etmeyerek derhal tâbi’ olduğu müdür ve kaymakamlığa haber vermeye mecbûr oldukları gibi oradan dahi livâ ve vilâyete ve Ticâret Nezâreti’ne beyân-ı keyfiyet olunacaktır.

Madde 2: İhtiyâr meclisleri ve köy muhtârları çekirge zuhûrunu ihbâra nasıl mecbûr ise hükûmet me’mûrları dahi çekirgenin zuhûrunun haberini mutlaka o köy ahâlisi tarafından haber verilmesini intizâra mecbûr olmayıp her ne vesileyle olur ise olsun kazâsı dâhilinde ve civârında çekirge zuhûrunu istihbâr eylediği anda mâ-fevkine ihbâra borçludur.

Madde 3: Böyle çekirge zuhûr eden ve tohumu olduğu haber alınan mahallerle buralara nihâyet iki saat mesâfede bulunan kurâ ahâlisinin küçük büyük eli ayağı tutanları hükûmetin irâe ve ta’yîn edeceği kâide üzere çekirge ve tohum toplamağa mükellef ve mecbûr olduklarından buna muhâlif hareket edenler evâmîr-i hükûmete itâat etmeyenler haklarında kanûnen cârî olan muâmeleye tevfikân cezâ olunur.

Madde 4: Müdür veya kaymakam böyle bir haberi almak ve mâ-fevk-i hükûmetine derhal ma’lûmât vermekle beraber kendisi hiçbir emre intizâr etmeyerek memleketin ileri gelenlerinden birkaç kişiyi ve iktizâ eden kuvve-i zâbi-

⁷² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, ŞD.DH. 2440 1 26 Ra 1298/26 Şubat 1881

tayı maiyetine alarak hemen çekirge ve tohumun olduğu mahalle azîmetle ve üçüncü maddede beyân olunan kâide ve esâs dâiresinde ne kadar kurâ ahâlisinin cem'i lazım gelir ise onları tertîb ve yevm ve vakt-i ictimâlarını ta'yîn ederek çekirge veya tohumun cem' ve itlâfına mübâşeret eyleyecek ve arkasını almadıkça avdet etmeyecektir.

Madde 5: Bir kazâ dâhilinde vâki' bir karyenin arâzisinde zuhûr eden çekirgenin o kazâ ve civârında vâki' diğer kazâ dâhilinde bir iki saat mesâfede bulunan kurâ ahâlisi itlâfa mecbûr olduğu gibi ol civâr kazânın kaymakamı dahi onunla bu mecbûriyette müşterek olduğundan çekirge zuhûr eden kazâ kaymakamı kendisine ma'lûmât verdiği vakitte ol kaymakam dahi üçüncü maddede beyân olunan kâideye tevfiikan derhal hareket ve müsâraata mecbûr ve hilâfı hâlinde kusûrunun derecesine göre mes'ûldür.

Henüz Uçmayan Çekirgenin İtlâfı ve Tohumunun Toplanması

Madde 6: Bir yerde çekirgenin bidâyet-i zuhûru mutlaka sâir mahâlden uçup gelerek tohum bırakmasından neş'et eder. Bu makûle uçan çekirgenin tamâmıyla itlâfı mümkün olmayıp fakat böyle çekirge gelip kaldığı gibi derhal onların nerelere tohum bıraktıkları tahkik olunmak ve tohum bıraktıkları yerler öğrenildiği anda bâlâda muharrer kâide ve usûl dairesinde ahâlinin sevkiyle tohumlar toplattırılıp derince kuyular hafriyle defnedilmek iktizâ eder.

Madde 7: İşte böyle çekirgenin bırakmış olduğu tohumlar lâyıkiyla toplanılmayıp da kalıyor ise sene-i âtiye evvel-i baharında o tohumlardan çekirge zuhûr eyleyeceğinden en ziyâde tohum toplanılmasına i'tinâ olunmak lâzım gelir. Şayet böyle kalan tohumdan çekirge zuhûr eder ise bunların zuhûriyle beraber uçmalarına meydan verilmeksizin toplanılması ehemdir. Bunda da iki tarîk vardır. Anın birincisi bunları bidâyet-i zuhûrunda top[lu]ca bir dâire ve küme halinde bulunacaklarından mevki' müsâit ve mahzûrdan sâlim olduğu halde iş bu dâire etrafına çalı konularak tutuşturulup ol vecihle telef edilir veyahut toplatılarak derince kuyu hafriyle defnedilir. Ve ikincisi çekirgenin hedef-i hareketi dâima şarka doğru olduğu cihetle çekirge bulunduğu noktanın şark cihetine iki arşın derinliğinde genişçe hendekler hafriyle ve çıkan toprakların mutlaka şark tarafına vaz'ıyla ba'dehu çekirge buldukları yerlerden ahâli ma'rifetiyle hendeğe doğru sürülüp ürkütülerek cümlesi o hendeklerin derûnuna düşüp dolaçağından üzerlerine derhal hendeklerin yanında bulunan topraklar itilerek imhâ ve telef kılınır.

EK 2: 14 Kasım 1912 Tarihli Çekirgenin İtlâfına Dair Kanunnâme⁷³

Madde 1: Müstevlî olmayan mahallerde çekirge zuhûr ettiği veya tohum bıraktığı meşhûd olduğu anda o civardaki kurâ muhtârı ve ihtiyâr meclisleri ve ahâlisi meskûn olmayan mahallerdeki aşâir rüesâsı keyfiyeti derhal mahallî hükûmete ihbâr ve mevâkiini irâe etmeğe mecbûrdurlar. Efrâd-ı ahâliden biri tarafından haber verildiği ve ihbârât-ı vâkiasının sıhhati tahakkuk ettiği halde

⁷³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.UMVM 77 25 1332 R 03/1 Mart 1914

muhbirin ikâmet ettiği mahallin merkeze olan bu'd mesâfesi nazar-ı dikkate alınarak komisyon-u mahsûsunun tensîbiyle bir liradan üç liraya kadar mükâfat verilecektir.

Madde 2: Çekirge zuhûr eden ve tohumu görülen mahallerde ta'limât-ı mahsûsası mücibince teşekkül edecek komisyonlar mezkûr ta'limât ahkâmına tevfiikan muâmelât-ı mukteziyeyi îfâ ile mükelleftirler.

Madde 3: Çekirge tohumları gömülmüş olan mahallerdeki karyelerin tarîk mükellefiyetini îfâ edecek olan ahâlisi karyeleri hudûdu dâhilindeki o gibi mahalleri kendi çiftleriyle meccânen sürüp veya kazıp tohumları meydana çıkarak toplamağa ve bunun için mükellef olan her fert komisyon-u mahsûsunca ta'yîn olunacak mikdârda tohum toplayıp ambarlara teslim etmeye mecbûr tutulacaktır.

Madde 4: Çekirge tohumları pek külliyetli olur ve bir köy ahâlisinin kendi hudûdu dâhilinde tohum bırakılmış olan mahalleri tamamen sürüp tohumları derc etmeye yetişemeyecekleri tebeyyün ederse üç saat mesâfe dâhilinde civâr olan karyeler ahâli-i mükellefesi çiftleriyle beraber ol mahallere sevk olunarak sürmeğe ve beher şahsın toplaması lazım gelen tohum mikdârını toplayıp teslim etmeğe mecbûr tutulacaklardır. Ahâlinin sevk olunacağı mahallerle toplayacakları tohum mikdârı komisyon-u mahsûsunca takdîr edilecektir.

Madde 5: Kurâ ve kasabât hudûdları hâricinde baîd mahallerde veya civârındaki sekene-i mükellefe tohumların derc ve itlâfına kifâyet etmeyeceği tahakkuk eden yerlerde komisyon-u mahsûsunun tensib edeceği karyelerden amele ve çiftler sevk olunarak bunlar vâsıtasıyla o gibi mahaller sürdürülecek ve tohumlar derc ettirilecektir. Ancak bu sûretle sevk olunacak amele ile beher çift başına münâsib ücret-i yevmiye verilecektir ve bu ücretlerin mikdârı mahallî komisyonların iş'ârı üzerine vilâyet komisyonunca ta'yîn edilecektir.

Madde 6: Çekirge tohumları itlâf edildikten sonra ilkbaharda sürfe halinde bir mikdâr çekirgenin zuhûr ettiği görülecek olursa muhakkak komisyonları hemen yine mükellef ahaliyi sevk ederek ta'limâtnâmede gösterildiği vecihle sürfelerin tamâmiyle itlâfına çalışacaklardır.

Madde 7: İşbu kanûnnâme ile ta'limâtnâme-i mahsûsu ahkâmına tevfiikan çekirge tohumunun imhâ ve itlâfı için kurâya azîmet edecek me'mûrîn-i muvazzafe ve muvakkata ile komisyon âzâsına harcırâh kararnâmesi mücibince verilmesi lâzım gelen yevmiye veya harcırâh ve me'mûrîn-i muvakkata ücûrâtı ve ambar bedel-i îcârı ve bil-umûm masârif-i mukteziye ta'limâtnâmesi mücibince mal sandıklarından tesviye olunacaktır.

Madde 8: Birinci maddede mükellef tutulan muhtârân ve hey'et-i ihtiyâriye ile aşâir rüesâsı ihbâr vazîfesini vakt-i zamâniyle icrâ etmedikleri halde üç adet lirâ-yı Osmânî, üçüncü, dördüncü maddelerde tohum ve çekirge derciyle mükellef efrâd-ı ahâli da'vet vukûunda icâbet ve îfâ-yı mükellefin eylemedikleri takdîrde birer lirâ-yı Osmânî cezâ-yı nakdî istifâsıyla mücâzat olunurlar.

Madde 9: İşbu kanûnnâme ahkâmının icrâsı Dâhiliye ve Zirâat Nezâretleri-ne âittir.

Meclis-i Umûmiye'nin küşâdında kanûniyeti teklîf olunmak üzere işbu lâyiha-i kanûniyenin muvakkaten mevki-i icrâyâ vaz'ını irâde ederim.

4 Zî'l-hicce 330/1 Teşrîn-i Sâni 328 (14 Kasım 1912)

		Mehmet Reşat
Zirâat Nâzırı	Dâhiliye Nâzırı	Sadrazam
Mustafa Reşit	Reşit	Kamil

Aynı gün ve tarihte muvakkat kanûn lâyihasının iki maddesine ilave yapılır. Buna göre:

Çekirge Kanûn Lâyihasının 2. ve 7. Maddelerine İlâve Olunacak Fıkarât-ı Kanûniye Sûretidir

2. Maddeye İlâve:

Mevâdd-ı âtiyede gösterildiği vecihle amale ve çiftlerin sevki için komisyonca sevk olunacak me'mûrîn-i zâbitanın adem-i kifâyeti takdîrinde redif zâbitanın lüzûmu kadarı muvakkaten bu hizmette istihdâm olunacak ve kendilerine maaş ve maiyetlerinin bir misli nakden çekirge tahsîsatından verilecektir.

7. Maddeye İlâve:

Şu kadar ki çekirge itlâfı için dolaştıkları yerler hudûd-u me'mûriyetleri dâhilinde olsa bile me'mûrîn-i mülkiye ve jandarma zâbitân ve neferâtına dahi harcırâh ve yevmiye i'tâ kılınacaktır.

İşbu fıkarât-ı kanûniyenin icrâsına Dâhiliye ve Zirâat Nâzırları me'mûrdur.

İşbu fıkarât-ı kanûniyenin Meclis-i Umûmiye'nin küşâdında kanûniyeti teklîf olunmak üzere muvakkaten mevki-i mer'iyete vaz'ını irâde ederim.

4 Zî'l-hicce 330/1 Teşrîn-i Sâni 328 (14 Kasım 1912)

		Mehmet Reşat
Zirâat Nâzırı	Dâhiliye Nâzırı	Sadrazam
Mustafa Reşit	Reşit	Kamil

Mâdde-i Müzeyyele[-i] Kanûniye Sûretidir

Çekirgenin itlâfına dâir olan kanûn ile işbu kanûna ilâve olunan fıkarât-ı kanûniye derhal mevki-i tatbîke vaz' olunacaktır.

İşbu mâdde-i kanûniye lâyihasının icrâsına Dâhiliye ve Zirâat Nezâreti me'mûrdur.

Meclis-i Umûmiye'nin küşâdında kanûniyeti teklîf olunmak üzere işbu mâdde-i müzeyyele-i kanûniyenin muvakkaten mevki-i icrâyâ vaz'ını irâde ederim.

11 Zî'l-hicce 330/8 Teşrîn-i Sâni 328 (21 Kasım 1912)

		Mehmet Reşat
Zirâat Nâzırı	Dâhiliye Nâzırı	Sadrazam
Mustafa Reşit	Reşit	Kamil

Çekirge Kanûnunun 8. Maddesine İlâve Olunacak Fıkarât-ı Kanûniye Sûreti
İşbu cezâ-yı nakdîler merkez-i vilâyât ve livâ ve kazâlarda belediye meclisleri ve nevâhi merkezlerinde dahi nizamnâme-i mahsûs mücibince müteşekkil nâhiye meclisleri tarafından kâbil-i istînâf ve temyîz olmak üzere hüküm olunur. İşbu cezâ-yı nakdîyi vermekten imtinâ edenlerden cezânın tahsili hakkında mecâlis-i belediyece tanzim olunacak mazbata veya nâhiye meclislerince itâ edilecek karar en büyük mülkiye me'mûrunun işâret-i tahrîriyesiyle li-eclî't-tenfiz müdde-i umûmilîğe tevdi' ve Bidâyet Mahkemesi'nce bir gûna muhâkemeye hâcet kalmaksızın cezâ kanunnâme-i hümâyûnunun 37. mâtde-i muaddelesine tevfiikan derhal hapis cezasına tahvîl ve infâz olunur.

İşbu fıkra-i kanûniyenin icrâsına Dâhiliye ve Adliye ve Ticâret ve Zirâat Nezâretleri me'mûrdur.

Meclis-i Umûmiye'nin küşâdında kanûniyeti teklîf olunmak üzere işbu fıkra-i müzeyyele-i kanûniyenin muvakkaten ve derhal mevki-i icrâyâ vaz'ını irâde ederim.

23 Safer 331/19 Kânûn-ı Sâni 328 (1 Şubat 1913)

		Mehmet Reşat
Ticâret ve Zirâat Nâzırı	Adliye Nâzırı	Dâhiliye Nâzırı
Celal	İbrahim Adil	Mahmut Şevket

EK 3: 20 Mart 1916 Tarihli Çekirge İtlâfı Hakkında Kanun⁷⁴

Madde 1: Müstevlî olmayan mahallerde çekirge zuhûr ettiği veya tohum bıraktığı meşhûd olduğu anda o civardaki kurâ muhtârân ve ihtiyâr meclisleri âzâsı ve ahâlisi meskûn olmayan mahallerdeki aşâir rüesâsı keyfiyeti derhal mahallî hükûmetine ihbâr ve mevâkiini irâe etmeye mecbûrdurlar. Efrâd-ı ahâliden biri tarafından haber verildiği ve ihbârât-ı vâkiasının sıhhati tahakkuk ettiği halde muhbirin kat' ettiği mesâfe ve ihbârın derece-i ehemmiyeti nazarı dikkate alınarak komisyon-u mahsûsanın tensibiyle çekirge tahsisâtından iki yüz elli kuruştan nihâyet bin kuruşa kadar mükâfat verilecektir. Tohum bırakılmasını müteâkib nihâyet bir ay zarfında ihbâr-ı keyfiyet eden kurâ muhtârân ve ihtiyâr meclisleri âzâsı ve aşâir rüesâsı da aynı mükâfata nâil olurlar.

Madde 2: Çekirge zuhûr eden ve tohumu görülen mahallerde ta'limât-ı mahsûsası mücibince teşkil edecek komisyonlar mezkûr ta'limât ahkâmına tevfiikan muâmelât-ı muktezîyi ifâ ile mükelleftirler. Mahallî zirâat me'mûru işbu komisyonun âzâ-i tabiiyesindedir. Mevâdd-ı âtiyede gösterildiği vechile

⁷⁴ Gönüllü, *Konya Vilayeti'nde Meydana Gelen Çekirge İstilaları*, 39 (Düster, Tertib-i Sani, Cilt 8, İstanbul Evkaf Matbaası 1928, s. 748-750).

amele ve çiftlerin sevki için komisyonca sevk olunacak me'mûrîn-i zâbitanın adem-i kifâyeti takdîrinde zâbitân-ı askeriyeden lüzûmu kadarı muvakkaten bu hususta istihdâm olunacak ve kendilerine istihdâm olundukları müddetçe zamîmeten maaşlarının nisfî çekirge tahsîsâtından verilecektir. Mezkûr komisyon âzâsı miyânında me'mûr olmayanlara beher ictimâ için yirmi beş kuruş aynı tahsîsâtta i'tâ olunacaktır.

Madde 3: Çekirge tohumu gömülmüş olan mahallerin tarîk mükellefiyetini ifâ edecek olan ahâlisi kendi hudûdu dâhilindeki o gibi mahalleri kendi çiftleriyle meccânen sürüp veya kazıp tohumları meydana çıkararak toplamaya ve bunun için mükellef olan her fert komisyon-u mahsûsunca ta'yîn olunacak mikdârda tohum toplayıp ambarlara teslim eylemeye mecbûr tutulacaktır. Çekirgenin gerek tohum ve gerek sürfe halinde itlâfı için sevk olunacak eşhâsin sinn-i mükellefiyeti on beş yaşından i'tibâr olunacak ve kanûn-u cezânın kırkıncı maddesi kâimesi nazar-ı dikkate alınarak mükellefine terettüb edecek cezâ ona göre ta'yîn edilecektir.

Madde 4: Çekirge tohumları pek külliyyâtlı olur ve bir köy ahâlisinin kendi hudûdu dâhilinde tohum bırakılmış olan mahalleri tamamen sürüp derc etmeye yetişemeyecekleri tebeyyün ederse üç saat mesâfe dâhilinde civâr olan karyeler ahâli-i mükellefesi çiftleriyle beraber ol mahallere sevk olunarak sürmeye ve beher şahsın toplaması lâzım gelen tohum mikdârını toplayıp teslim etmeye mecbûr tutulacaklardır. Ahâlinin sevk olunacağı mahaller ile toplayacakları tohum mikdârı komisyon-u mahsûsunca takdîr olunacaktır. Çekirge pek ziyâde tekessür ederek üç saatlik mesâfe dâhilindeki kurâ ahâli-i mükellefesiyle def-i mazarratına imkân olmadığına çekirge komisyonlarınca kanâat hâsıl olursa üç saatlik mesâfe beş saate iblâğ edilecektir. Şehir ve kasabalar ahâlisi dahi her iki hâlde de komisyon-u mahsûslarınca kurâ ahâlisi ne mikdâr çekirge tohumu derci ve sürfe itlâfı ile mükellef tutulmuş ise o mikdâr çekirge tohumu derci ve sürfe itlâfı ile mükellef tutulacaktır. Şayet ta'yîn olunan mesâfe dâhilinde çekirge tohumu mağrûs bulunan mahaller vâsia olup da ahâli-i mükellefinin çiftleriyle sürdürülmesi ve kazdırılması kâbil olmayacağı anlaşılırsa çekirge komisyonlarınca takdîr olunacak ücret-i yevmiye ile çiftler sevk olunarak iş bu mahaller tamâmen sürdürülecek ve tohumlar zâhire ihrâc ettirilecektir. Bir veya müteaddit mahallerde kanûnda tasrîh edilen ahâli-i mükellefe ile derc ve itlâfı mümkün olamayacak derece-i kesrette çekirge tohumu bulunduğu tahakkuk ettiği takdîrde bi'l-umûm amele-i mükellefinin çekirge komisyonlarınca ta'yîn olunan mikdârda toplamakla mükellef oldukları tohumu topladıktan sonra mükellefiyetlerinden fazla olarak toplayacakları tohumlarla gayr-i mükellef ahâlinin toplayacakları tohumlar mülhâkât komisyonlarının iş'ârı üzerine merkez-i vilâyet çekirge komisyonunca kıyye başına ta'yîn edilecek fiyat ile çekirge komisyonları tarafından kalburlanıldıktan sonra bi'l-vezn satın alınarak der-ambâr edilir. Ve mahalleri mecâlis-i idâresi tarafından ambarlar muhteviyâtı veznedilerek tebeyyün edecek yekûnun çekirge komisyonlarınca bi'l-mübâyaa der-ambâr edildiği

gösterilen mekâdîre mutâbakatı tetkik ve kontrol edildiğinden sonra tohumlar ta'limnâmenin mâdde-i mahsûsuna tevfikân imhâ olunur.

Madde 5: Kurâ ve kasabât hudûdları hâricinde baîd mahallerde veya civârındaki sâkine-i mükellefe tohumların derc ve itlâfına kifâyet etmeyeceği tahakkuk eden yerlerde komisyon-u mahsûsanın tensib edeceği karyelerden amele ve çiftler sevk olunarak bunlar vâsıtası ile o gibi mahaller sürdürülecek ve tohumlar derc ettirilecektir. Ancak bu sûretle sevk olunacak amele ile beher çift başına münâsib ücret-i yevmiye verilecektir. Ve bu ücretlerin mikdârı mahallî komisyonlarının iş'ârı üzerine livâ komisyonunca ta'yîn edilecektir.

Madde 6: Çekirge tohumları itlâf edildikten sonra ilkbaharda sürfe hâlinde çekirge zuhûr ettiği görülecek olursa mülhakât komisyonları hemen yine mükellef ahâliyi sevk ederek dördüncü madde ile ta'limât-ı mahsûsasında gösterildiği vechile sürfelerin tamâmıyla itlâfına çalışacaklardır. Sürfe bulunan mahallin kesreti ve mükellefinin adem-i kifâyeti tebeyyün ettiği takdîrde gayr-i mükellef ahâli dahi sürfelerin itlâfı için çekirge komisyonunca takdîr olunacak ücreti yevmiye ile sevk ve istihdâm olunacaktır.

Madde 7: İş bu kanûnnâme ile ta'limât-ı mahsûsası ahkâmına tevfikân çekirge ve tohumunun imhâ ve itlâfı için kurâya azîmet edecek me'mûrîn-i muvazzafa ve muvakkate ile komisyon âzâsına kararnâmesi mûcibince verilmesi lâzım gelen yevmiye veya harcırâh ve me'mûrîn ücreti ve ambar bedel-i îcârı ve bi'l-umûm masârif-i mukteziye ta'limâtnâmesi mûcibince mal sandıklarından tesviye olunacaktır. Şu kadarki çekirge itlâfı için dolaştıkları yerler hudûd-ı me'mûriyetleri dâhilinde olsa bile me'mûrîn-i fenniye ve mülkiye ve jandarma zâbitân ve neferâtına dahi harcırâh veya yevmiye i'tâ kılınacaktır.

Madde 8: Birinci maddede mükellef tutulan muhtârân ve ihtiyâr meclisleri âzâsı ile aşâir rüesâsı ihbâr vazifesini vakit ve zamanıyla îfâ etmedikleri hâlde üçer yüz kuruş, üçüncü ve dördüncü ve altıncı maddeler mûcibince tohum ve çekirge derc ve itlâfıyla mükellef efrâd-ı ahâli da'vet vukûunda îcâbât ve îfâ-i mükellefiyet eylemedikleri ve beşinci ve altıncı maddeler mûcibince hükûmetçe görülen lüzûm-ı kat'î üzerine ücret mukâbilinde sevk olunacaklar îfâ-i hizmetten imtinâ' eyledikleri takdîrde yüzer kuruş cezâ-i nakdî istifâsiyla mücâzât olunurlar. İş bu cezâ-i nakdîler merkez-i vilâyet ve livâ ve kazâlarda belediye meclisleri ve nevâhî merkezlerinde dahi nizamnâme-i mahsûs mûcibince müteşekkil nâhiye meclisleri tarafından kâbil-i istinâf ve temyîz olmamak üzere hükmolunur. İş bu cezâ-i nakdîyi vermekten imtinâ edenlerden cezânın tahsili hakkında mecâlis-i belediyece tanzim olunacak mazbata veya nâhiye meclislerince i'tâ edilecek karâr en büyük mülkiye me'mûrîninin işâret-i tahrîriyesi ile li-ecli't-tenfiz müdde-i umûmîliğe tevdi' ve bidâyet mahkemesince bir günâ muhâkemeye hâcet kalmaksızın cezâ kanunnâme-i hümâyûnunun otuz yedinci mâdde-i muaddelesine tevfikân derhal hapis cezâsına tahvil ve infâz olunur.

Madde 9: Çekirgenin itlâfına dâir bundan evvel neşredilen 1 ve 8 Teşrîn-i Sâni 1328 ve 19 Kânûn-ı Sâni 1328 ve 16 Mayıs 1329 ve 12 Teşrîn-i Evvel

1329 tarihli kavânîn-i muvakkate bu kanûnun târîh-i neşrinden i'tibâren mül-gâdır.

Madde 10: İş bu kanûnun icrâsına Zirâat ve Ticâret, Dâhiliye, Mâliye, Harbiye ve Adliye Nâzırları me'mûrdur.

Madde 11: İş bu kanûn târîh-i neşrinden i'tibâren mer'iyü'l-ahkâmıdır

EK 4: 12 Nisan 1916 Tarihli Çekirge ile Mücadele Tâlimatnâmesi⁷⁵

Madde 1: Çekirge kanûnu mûcibince teşkîl olunacak çekirge komisyonlarına hükûmet-i mahalliyece intihâb edilecek âzânın bu işin ehemmiyetini bi-hakkın takdîr eden ve hasbe'l-hamiyye cansipârâne çalışan ve buna vakti müsâit olan zevâtın olmasına son derece i'tinâ edilecek ve işbu komisyonunda âzâ sıfatıyla bulundurulacak olan mahallî zirâat me'mûrundan mâadâ duyûn-ı umûmiye idâreleri başmüdürlük veya müdürlük veya me'mûr veyahut vekilleri dahi âzâ ta'yîn olunacaklardır.

Madde 2: Çekirge kanûnunun 29 Mayıs 1913 tarihli fıkârâtının birinci maddesi mûcibince çekirgenin gerek tohum ve sürfe hâlinde itlâfı ve gerek tohum medfûn olunan mahallerin kazılması veya çiftleriyle sürdürülmesi için sevk olunacak eşhâsın sinn-i mükellefiyeti on beş yaşından i'tibâr olunacağından sinn-i askerî ile bu sin arasında bulunanlarla bi'l-fiil hizmet-i askeriyede bulunmayanlar ve kırk beş yaşından yukarı sinde olanlar ve on beş ile altmış yaş arasında bulunan tebea-i ecnebiye mükellefiyetlerini kemâ fi's-sâbık îfâ edeceklerdir.

Madde 3: Umûmî seferberlik münâsebetiyle mükellefinin çekirge tohum ve sürfelerinin derc ve itlâfına kifâyet edemeyeceğine binâen kadın, çocuk, ihtiyar vesâire gibi gayr-i mükelleflerin de bu husustaki mesâilerinden istifâde edilmek üzere bunların sevkleriyle toplayıp getirecekleri ve mükellefinin mükellefiyetlerinden fazla toplayacakları tohumlar çekirge komisyonlarınca takdîr olunacak bedel mukâbilinde kalburlandıktan sonra bi'l-vezin satın alınacak ve gayr-i mükellef olanlar inde'l-hâce sürfe hâlinde zuhûr eden çekirgelerin itlâfı ve çekirge mağrûs bulunan mahallerin kazılıp sürülmesi için de çekirge komisyonlarınca ta'yîn edilecek mu'tedil bir ücretle sevk ve istihdâm olunacaklardır.

Madde 4: Ahâlîce toplanılan tohumların suhûletle ambarlara nakl ve teslimini te'mînen çekirge bulunan mahaller hükûmet-i mahalliyece mıntıkalara bi't-taksîm merkezlerinde veya münâsib mahallerde birer ambar isticâr ve te'sîs edilecektir.

Madde 5: Ambarlara teslim olunacak tohumların ahz-u kabziyla mes'ûl olmak üzere çekirge komisyonları tarafından erbâb-ı iffet ve istikâmetten birer ambar me'mûru ve Duyûn-ı Umûmiye me'mûrları bulunmayan mahallerde me'mûrîn-i mûmâ ileyhimin vezâif-i nezâretiyle mükellef ve evsâf-ı güzîde ve matlûbeyi hâiz birer mu'temed ta'yîn edilerek ambar icâresiyle me'mûr ve

⁷⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.UMVM 77 31 1334 C 08/12 Nisan 1916

mu'temedler ücürâtı çekirge tahsîsâtından te'diye edilecektir.

Madde 6: Ambarlara getirilecek tohumlar Duyûn-ı Umûmiye me'mûrunun taht-ı nezâretinde ve bu me'mûr olmayan mahallerde mu'temedle ambar me'mûru muvâcehelerinde kalburlandırıldıktan sonra bi'l-vezin mübâyaa ve esmâni Duyûn-ı Umûmiye idâresi bulunan yerlerde idâre-i mezkûra sandığından ve olmayan mahallerde mu'temed tarafından tesviye olunacak ve verilen pâre mukâbilinde alınacak matbû makbûz senedi varaka-i müsbete olarak Duyûn-ı Umûmiye me'mûrları veya mu'temedler tarafından bi'l-ahz hıfz edilecektir mezkûr mu'temedler çekirge mübâyaaasına sarf etmek üzere en yakın Duyûn-ı Umûmiye sandığından nihayet üç bin kuruşa kadar avans alabilecek ve sarfiyatını mübeyyin irâe edeceği makbûzlara mukâbil sarf ettiği meblağ nispetinde yeniden avans ahz edecektir.

Madde 7: Mükellefinin toplayıp meccânen ambarlara teslim ile mükellef oldukları mikdâr tohumu ambar me'mûrları kalburlandıktan sonra bi'l-vezin teslim ile mukâbilinde matbû koçanlı bir kıt'a tesellüm ilmühaberi itâ edecektir.

Madde 8: Her gün ambarlara teslim olunan tohum mikdârının cetveli ambar me'mûrları tarafından Duyûn-ı Umûmiye me'mûrları bulunan yerlerde me'mûrîn-i mûmâ ileyhime, bulunmayan yerlerde mu'temedlere itâ olunacak ve Duyûn-ı Umûmiye me'mûrları veya mu'temedler tarafından tetkikât-ı lâzime icrâ edildikten sonra o gün teslim edilen çekirge tohumu yükünü defter-i mahsûsuna kaydedilmekle beraber işbu tohumların ne mikdârının mükellefin ve ne mikdârının gayr-i mükellefin tarafından teslim olduğu ayrıca işâret edilecek ve her akşam ambar kapısı ambar me'mûruyla Duyûn-ı Umûmiye me'mûrları veya mu'temedler tarafından tahtîm olunarak ferdâsı sabah işe başlanmadan evvel mühür fekk edilecektir.

Madde 9: İhtikâra meydan verilmemek üzere her mıntıka dâhilinde toplanılan tohum o mıntıka ambarına teslim edilecektir. Bunun hilâfında olarak bir mıntıkadan diğer mıntıkaya tohum nakledenlerin tohumları müsâdere edileceği gibi haklarında evâmîr-i hükûmete itâat etmeyenler hakkındaki mevâdd-ı mahsûsa-i kanûniye tatbîk ve icrâ edilecektir.

Madde 10: Çekirge tohumu derc ve teslimi muâmelâtı hitâmına erdikten sonra veyahut hitâmına ermezden evvel ambarlar doldukça mahalleri çekirge komisyonları tarafından ambar muhteviyâtı vezin ve tamam olup olmadığı tetkik ve kontrol edilerek ta'lîmâtname ahkâmına tevfiikan imhâ olunacaktır.

Madde 11: Çekirge tohumları toplandıktan sonra bâki kalacak tohumlardan zuhûr eden sürfeler henüz çıktıklarında sabahları erkenden toplu buluncaklarından o esnâda gaz yağlı aleviyle yakılarak (bu hususta İzmir'de ihtirâ edilmiş olan ateş püsküren aletleri isti'mâli şâyân-ı tavsiyedir) veyahut küçük hendek veyahut çukurlara sürüp gömülerek ve sikkîn haline geldiklerinde ârzasız olan arazide Kıbrıs usulüyle veyahut bunun diğer bir şekli olan ve geçen sene İzmir vilâyetinde bazı taraflarda tatbîkinden hüsn-ü muvaffakiyet görülen

çinko levhalar yani (vazlanıp) usûlüyle ve bu usûlün tatbîk olunamadığı mahallerde de açılacak çukurlara kışkışlayıp çukurlar dolduktan sonra defnedilerek imhâ edilecektir.

Madde 12: Bu sûretle çekirgelerin def' ve izâlesine son derece çalışıldıktan sonra şayet bir mikdâr çekirge kalıp da uçkun haline gelirse mahalleri hükümetleri çukurların tohum bırakmış oldukları mahalleri bunların tohum bıraktıklarını müteâkib o civârdaki kurâ muhtârân ve ihtiyâr meclisleri ve ahâlisi meskûn olmayan mahallerdeki aşâir rüesâsı vâsıtasıyla taharrî ve tahkîk ve tahakkuk ettirilen mahallere işâret-i mahsûsa vaz' ve mevkîlerinin esâmisini ve vüs'atini de birer deftere kaydettirecekler ve fevkalâde ehemmiyeti hâiz olan işbu defterin birer sûretini hemen vilâyete irsâl eyleyeceklerdir.

Madde 13: Çekirge itlâfında isti'mâl edilecek olan çinko, kanaviçe, boz ki-reç, gaz, kazma, kürek, ateş püsküren aleti vesâir âlât ve edevât ve bi'l-cümle malzeme ve amele yevmiyeleri ve me'mûrîn ücürât, harcırâh veya yevmiyeleri ve masârif-i sâire mahalleri çekirge komisyonlarının karar ve tasdîki üzerine Duyûn-ı Umûmiye sandıklarından tesviye ve i'tâ edilecektir. Bu husûsta mezkûr komisyonlarca tasarrufa fevkalâde i'tinâ kılınacaktır.

Madde 14: Çekirge komisyonlarının, zirâat ve ambar me'mûrlarıyla, mu'temedlerin vazîfelerini bi-hakkın îfâ edip etmediklerinin ve çekirge tohumlarının usûlü dâiresinde ahz-u kabz edilip edilmediğinin ve muhtelif mıntikalarda mübâyaa edilecek tohumlar için takdîr edilen fiatların hadd-i i'tidâlde ve mükellefinin toplamakla mükellef oldukları tohum mikdârının hadd-i kifâyede olup olmadığının tedkîk ve teftîş ve murâkabesi ve ambarların muâyenesi velhasıl çekirge emr-i imhâsının bi-hakkın te'mîni zımında îcâb eden tedâbîrin teemmül ve icrâ[sı] işbu ta'limâtnâme ahkâmının tamâmi-i tatbîki vesâilinin istikmâli vezâifiyle mükellef olmak üzere îcâbında çekirge müstevlî olan mahallerde taraf-ı nezâretten me'mûrîn-i mahsûsa i'zâm olunacaktır.